

REFERENCES

1. Bondarenko, L. A. (2014). *Formuvannia hotovnosti maybutnoho vchytelia muzyky do profesiinoho samorozvytku u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky*. [Formation of Readiness of the Future Teacher of Music for Professional Self-development in Course of Instrumental and Performance Training]. Kiev.

2. Viiivska, M. H. (2010). *Motyvatsiia profesiinoho samorozvytku u realizatsii stratehii formuvannia upravlinskykh kompetencii*. [Motivation of Professional Self-Development in the Implementation of the Strategy of Managerial Competence Training]. Kiev: «Vyshcha shkola».

3. Vlasova, E. A. (2005). *Professyonalnoe samorozvytie budushykh sotsyalnykh pedagogov, Sotsyalnaya rabota y sotsyalnaya poly'ty'ka: sostoyany'e y' perspekty'vy*. [Professional Self-development of the Future Social Care Teachers / Social Work and Social Policy: Status and Prospects: collection of research papers]. Nykolaev.

4. Drahnev, Yu. (2011). *Dragnyev Yu. Profesiyni i osobystisnyi samorozvytok maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury yak neobkhdna umova profesiinoho vdoskonalennia*. [Professional and Personal Self-development of the Future Teacher of Physical Education as a Prerequisite for Professional Advance]. Kyiv: Pedagogika i psykholohiia profesiinoi osvity.

5. *Encyclopedia of Education (2008). Entsyklopediia osvity [gol. red. V. G. Kremen; Akad. ped. nauk Ukrainy* [Editor in chief V.H. Kremen; Academy of Educational Sciences of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter.

6. *Knyha natsionalnoi osvity Ukrainy / Akad. ped. nauk Ukrainy; za red. V. H. Kremen (2009)*, mode of access: <http://refdb.ru/look/1238872-p6.html>. [The Book of National Education of Ukraine / Academy

of Educational Sciences of Ukraine]. Kyiv: electronic resource.

7. Kokarieva, Ie. O. (2012) *Evrystychno navchannia yak zasib tvorchoho samorozvytku maibutnykh pedahohiv* [Heuristic Training as a Mean of Creative Self-Development of Future Teachers]. Ternopil.

8. Kostenko, M. A. (2002). *Pedahohichni umovy profesiino-tvorchoho samorozvytku maibutnoho vchytelia*. [Pedagogical Conditions of Professional and Creative Self-Development of the Future Teacher]. Kharkiv.

9. Kuzikova, S. B. (2011). *Psykhohiia samorozvytku: navch. posib*. [Psychology of Self-development, teaching guide]. Sumy: «MakDen».

10. Kulikova L. N. (2001). *Problemy' samorazvitiya lichnosti*. [Problems of Self-Development of Individuals. [2nd ed., revised and corrected]. Blagoveshhensk: y'zd-vo «BGPU».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАЄВСЬКА Анастасія Сергіївна – викладач Університетського коледжу, аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: саморозвиток майбутніх учителів музичного мистецтва, вокально-виконавська підготовка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MAIEVSKA Anastasiia Serhiivna – PhD student of the 1st course of study Lecturer at Borys Hrinchenko University College.

Circle of scientific interests: self-development of the future teachers of music, vocal and performance training.

УДК 378.016.785

МИХАЙЛИШИН Олександр Володимирович –

викладач кафедри музикознавства та інструментальної підготовки факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського
e-mail: mozgalov98@mail.ru

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДУХОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ВИКОНАВСЬКОГО МИСТЕЦТВА ВІД ВИТОКІВ ДО КІНЦЯ ХVІ СТОЛІТТЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Історія виникнення та розвитку духових інструментів в достатній мірі досліджена фахівцями інструментознавства, а основні етапи удосконалення конструкцій інструментів і використання їх в духовому та симфонічному оркестрах викладені у багатьох підручниках з інструментування. Що стосується історії зарубіжного та вітчизняного виконавства на духових інструментах, то ця галузь музичної

науки в наш час стає предметом пильного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед опублікованих робіт необхідно відзначити навчальні посібники Ю. Усова «Історія вітчизняного виконавства на духових інструментах», дві книги С.Левіна «Духові інструменти в історії музичної культури». Заслуговує на увагу серія брошур «Музичні інструменти», видана упродовж 60-70 років ХХ століття. Значний інтерес для тих,

хто вивчає історію оркестру, мають праці Д. Рогаль-Левецького «Сучасний оркестр» та «Бесіди про оркестр».

Мета статті – розглянути перший історичний етап розвитку духових інструментів та виконавського мистецтва від витоків до кінця XVI століття.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Інструменти первісної доби та Давнього світу. Духові інструменти зародились ще глибокої давнини. Матеріалом для них були шматочки очерета, кістки або ріг тварини, морська мушля, шаралупа великого горіха ті ін. Прадавня людина використовувала їх у своєму повсякденному житті – на полюванні та війні, в обрядах та ритуальних церемоніях. Ці примітивні інструменти поступово розвивались та удосконалювалися упродовж століть та навіть тисячоліть. Однак, серед багатьох предметів матеріальної культури періоду палеоліту зустрічалися духові інструменти, які нагадують сучасні. Вже тоді намітилися три види духових інструментів з абсолютно різними способами утворення звуку.

Один з видів складала давні *флейти* – продольні, поперечні та багатоствольні.

Звук на них виникав у процесі тертя струменю повітря та гострого краю лабіального отвору. На продольній флейті іноді існувало особливе пристосування для звуковидобування, яке використовується в наш час на блок-флейтах. Багатоствольна флейта (Флейта Пана) налічувала декілька стволів, кожен з яких видавав один чи два (шляхом передування) певних за висотою звуку.

До другого виду духових належали інструменти язичкового типу звуковидобування – прототипи сучасних гобоїв, фаготів та кларнетів. Звуки на них утворювались за допомогою коливань очеретяних пластин під впливом повітряного струменю.

Третій вид був представлений пращурами мідних духових інструментів з лійкоподібним муштуком. При видобуванні на них звуків головна роль належала губам виконавця, які були єдиним збудником коливань повітряного ствола в інструменті.

З розквітом культури у Давньому Єгипті, Шумеро-Вавілоні, країнах Давнього Сходу (Індія, Китай) пов'язані великі досягнення у галузі музичного інструментарію. Про існування різних і досить досконалих видів інструментів в епоху Давнього світу свідчать зображення на барельєфах та інші пам'ятки культури.

У Давньому Єгипті мистецтво було поставлено на службу правителям та культу. Музика активно бере участь в усіх сферах державного та суспільного життя.

Культові обряди, військова хода, придворні церемонії завжди супроводжувались музикою. Музиканти користувалися значними привілеями. Вони були в пошані, як родичі фараонів. У складній ієрархії суспільства музикантам-інструменталистам та співакам – відводилось почесне місце поряд з богами і царями.

Музично-виконавська культура давніх держав налічувала безліч духових інструментів, від простих флейт до високорозвинених язичкових інструментів. Давня (продольна) флейта продовжує своє існування і сьогодні. Цей народний інструмент є популярним у сучасних єгипетських вівчарів. Окрім флейти існував і так званий подвійний гобой, який складався з двох трубок, що були зв'язані між собою і мали язичковий механізм [1]. При війську створювались спеціальні оркестри, споряджені військовими трубами та ударними інструментами.

Високим рівнем музично-інструментальної культури вирізнявся Давній Китай. Традиційний оркестр налічував майже сто видів інструментів. Основою духового інструментарію був флейтовий тип. Флейти сяю, пайсяю, чи, юе звучали м'яко і ніжно. Більш різко та голосно звучали представники гобойної родини – сона і гуань. Багато було і металевих інструментів з конусоподібними мундштуками і без них, бронзові труби з великим або малим розтрубом, які використовувались головним чином з військовою метою. До групи ударних інструментів входили інструменти типу тамбурина, малого барабана, набір дзвонів, який створював певний ладовий звукоряд, та багато інших.

Досить різноманітним був інструментарій Давньої Індії, який налічував більш трьохсот різновидів струнних, духових та ударних інструментів. Найбільш розповсюдженим духовим інструментом була *ванша* – різновид поперечної флейти, на якій, за легендою, грав бог Кришна. З мундштучних існувала *шанкха* – труба з морської мушлі, з низьким густим тембром. У давніх індійців були й інструменти гобойного типу.

Значне місце посідали духові інструменти в музичній культурі Давньої Греції (II-I тисячоліття до н.е.). Музика відігравала важливу роль у суспільному житті. Навчання молоді музиці було обов'язковим, а спів та гра на музичних інструментах входили до програм різних змагань та вистав. Поміж струнних інструментів широко розповсюджені були арфи і кіфара, серед духових найбільш популярними були авлос та сірінкс.

Авлос – інструмент, який нагадує сучасний гобой, його зображення можна побачити на глиняних вазах Давньої Греції. Він мав циліндричну трубку з отворами (до

15), тростина не затискала губами, а повністю знаходилась в роті. Діапазон авлоса був приблизно від ре першої октави до ре третьої. Виконавець зазвичай грав на двох інструментах або на подвійному авлосі. Мистецтво гри на авлосі мало назву «авлентика», а спів його акомпанемент – «алодія».

Іншим популярним інструментом був *сірінкс*. За давньогрецьким міфом, бог лісів і полів Пан закохався у німфу Сірінкс. Німфа звернулася з благанням про допомогу до річного бога, і той перетворив її на очерет. З цього очерету Пан зробив «солодкозвучну» флейту. Звідси і назва: сірінкс або флейта Пана. Поряд з авлосом, сірінкс головував серед інших інструментів в обрядах, урочистостях, музичних змаганнях, виставках, вечорах поезії, гімнастичних вправах. Для нього створювались певні музичні п'єси [2].

До існуючих на той час мідних духових інструментів, поряд з широко розповсюдженими трубами, належав і тромбон. У 1738 році при розкопках Помпеї були знайдені два тромбона, виготовлені з бронзи, із золотими мундштуками.

Музична культура Давнього Рима (VIII-V століття до н.е.) складалась під впливом давньогрецької та Східних цивілізацій. До Риму прибували музиканти з Греції, Сирії, Єгипту та інших країн, і це вплинуло на характер музичного інструментарію та інструментальну культуру в цілому.

До групи духових належали пращури сучасних труб, валторн, тромбонів, зв'язаних переважно з військовим побутом. Це *туба* (пряма труба), вигнутий ріг, або бук цина, *літуус* (інструмент з циліндричним прямим стволом та вигнутим розтрубом). Римські вояки знали ціну цим інструментам. Їх легіони утримували великі оркестри, де музиканти грали на мідних та бронзових трубах, рогах, букцинах та літуусах [3].

Мідні духові інструменти використовувались не тільки у військовому житті. Вони були почесними учасниками театралізованих дій, боїв гладіаторів та офіційних церемоній. Всі духові поділялись у Давньому Римі на чоловічі та жіночі види. Цьому розподілу відповідав і характер музики, яка виконувалася на тих чи інших інструментах.

Духові інструменти були широко розповсюдженими і в побуті давніх слов'ян. Підтвердженням цього можуть бути унікальні знахідки, зроблені при археологічних розкопках в басейні Дністра поблизу села Молоде Чернігівської області. В давніх викладеннях, вік яких вісімдесят тисяч років, львівський археолог А. Черниш виявив прототип сучасної флейти. Це була сорокасантиметрова кістка тварини, в якій

кремнієвим зрядям було просверлено три отвори. В давнину, на думку вчених, ці інструменти вживались для приманки звірів. При розкопках більш пізніх відкладень А. Черниш знайшов інший інструмент, в якому вже було чотири отвори [4].

Свідком наявності в Київській Русі багатьох видів духових інструментів є фреска північної вежі Софійського собору у Києві, на якій зображена сцена княжого полювання та гра придворних музикантів. Цікаві інструменти виконавців: разом зі струнними можна побачити один інструмент, який нагадує поперечну флейту, два, схожих на гобой, та ударні інструменти типу тарілок. Народні духові інструменти були різноманітні за способом звуковидобування: свистячі, або флейтові, язичкові та мундштукові (амбушурні). Найпростіші флейтові – глиняні *окарини*, які являли собою свистячі іграшки у вигляді фігурок тварин та пташок. Вони не раз зустрічались при археологічних розкопках.

До давніх народних інструментів належить і багатоствольна флейта. Це набір дудочок різної довжини і закритих з протилежного боку. Такий різновид флейти називали «корилки» або «курулки». У творах давньослов'янської літератури згадується *сопелі* (свистячі типи флейти) та *гласчки* (язичкові, які нагадують сучасний кларнет).

До мундштукових (*алнушурних*) інструментів належали роги та дерев'яні труби. У військовій музиці використовувались також *сурни* – інструменти з різним звуком роду гобоя.

Великою популярністю в церковному побуті користувалась труба. Її різновиди можна зустріти у багатьох слов'янських народів. Наприклад «трубонька» або «золота» у росіян, труби гуцулів – трембіти тощо [4].

Варто відзначити, що у древній Русі великого суспільного значення набула військова музика. Звуки труб, сурми, барабанів, бубнів і літавр супроводжували війська у поході, повідомляли про початок битви тощо.

Духові інструменти Західної Європи в період середньовіччя (V–XIV ст.)

Доба античності завершилась падінням Риму (476 р.). Феодальний устрій зосередив владу в руках феодалів і церкви, яка по суті знищила досягнення античної культури. Сувору заборону отримала інструментальна музика, яка розцінювалась церквою як «брехливе мистецтво». На перший план вийшов церковний хоровий спів з його релігійними текстами, тільки після VIII століття церква стала дозволяти інструментальну музику, підкоряючи її суто культовим інтересам.

І все ж, не зважаючи на заборону духовенства у середньовічній Європі

поступово формується світська культура. Це творчість мімів, жонглерів та шпільманів – артистів та народних улюбленців, більшість з яких добре грали на духових інструментах. Для виконання танцювальних мелодій вони нерідко збирались в ансамблі, що стало зародженням майбутніх оркестрових капел. Якщо жонглери та міми завжди вважались носіями народного мистецтва, то лицарське мистецтво XII століття (мистецтво мандруючих лицарів – трубадурів, труверів, мінезингерів) створює своєрідну галузь шляхетної музично-поетичної творчості, глибоко ліричну і поетичну за своїм змістом.

В умовах лицарського побуту духові інструменти, особливо з голосним звуком, набували іншої сутності. Так, наприклад, середньовічний ріг (інструмент типу натуральної валторни) широко використовувався військовими. Кожен вояк мав свій особистий ріг і міг грати на ньому, не знімаючи шолом.

Лицарський ріг виготовували з слонової кістки і називали *оліфантом*. Упродовж XII–XVI століть він набув сучасного вигляду і в середині XVIII століття почав називатися «простим рогом» або «натуральною валторною». Аналогічна роль в лицарському побуті належала трубі. Різниця була тільки в тому, що на ній грали спеціальні вояки-музиканти. Одяг трубача та його озброєння не відрізнялись від інших вояків, тільки меч у нього мав зламане вістря, щоб показати, що трубач не воїн, але має шану не меншу, ніж вояки.

Труба звала військового до бою, подавала сигнал до відступу або оголошувала перемогу. Музиканти-трубачі прославляли переможця турнірів, брали участь в коронації та параді, попереджали про приїзд поважного гостя.

Саме із середньовіччям пов'язане виникнення міського музичного мистецтва, адже до початку XIV ст. більшість музикантів-мандрівників переходять на осілий стан та оселяються в містах. Цілі вулиці та квартири заселяються музикантами. В німецьких містах з'являються об'єднання (цехи) музикантів-духовиків. Створюються спілки музикантів у провінціях. Музика все більш охоплює побут міста.

Особливе розповсюдження отримують духові інструменти у так званій «баштовій музиці», традицією якої стало виконання у дні свят цілих хоралів групами духовиків, які розташовувались на високих міських вежах. Для цього призначались найбільш кваліфіковані виконавці і створювалась спеціальна музика. Такі ансамблі міських трубачів стали підґрунтям для створення в майбутньому духових оркестрів [5].

Серед духових інструментів все частіше стали з'являтися корнети та тромбони.

Старовинний корнет являв собою дерев'яну циліндричну трубу з отворами і мундштуком, подібним тому, які сьогодні вживають на мідних духових інструментах. Ці корнети називались **цинками**.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, аналіз історії розвитку духових інструментів дозволив зробити такі висновки. До основних духових інструментів середньовіччя належали флейта (продольна і поперечна), труба, тромбон, ріг, корнет, (цинк), свирель, а також інструменти з подвійною тростиною шалмей (попередник гобоя), крумгорн (кривий ріг), поммер і бомбарда (попередник фагота).

Деякі види духових інструментів поділились на той час на дискантові та сопранові, альтові, тенорові і баритонові, басові і контрабасові. Наприклад: шалмеї – були дискантові і сопранові, поммери – альтові, тенорові, баритонові; бомбарди і бомбардоне (або великі басові поммери) – басові і контрабасові. Всі ці інструменти мали форму прямої трубки з великим лійкоподібним розтрубом. Басові інструменти досягали трьох метрів. Тростини шалмеїв, поммерів та бомбард не торкалися губів виконавців, а були розташовані у спеціальному чашоподібному мундштуку, у який надходило повітря. Тому домогтися виразної гри на цих інструментах було вкрай важко, і якість звуку була різкою та грубою. Це призвело до необхідності конструктивних змін духових інструментів у XVII–XVIII століттях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Носырев Э. Р. осырев. – Киев: «Музична Україна», 1974. – 108 с.
2. Левин С. Я. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры / С. Я. Левин. – Ленинград: «Музыка», 1983. – 192 с.
3. Рогаль-Левицкий Д. Р. Современный оркестр / Д. Р. Рогаль-Левицкий. – Москва: «Музыка», 1953. – Т. 2. – 448 с.
4. Усов Ю. А. История зарубежного исполнительства на духовых инструментах / Ю. А. Усов. – Москва: «Музыка», 1989. – 207 с.

REFERENCES

1. Nosurev, E. R. (1974). *Hoboy*. [Oboe]. Kiev: «Music Ukraine».
2. Levyn, S. Ya. (1983). *Dukhovue ynstrumentu v ystoryu muzikal'noy kul'turu*. [Wind instruments in musical history]. Leningrad: «Music».
3. Rohal'-Levytskyu, D. R. (1953), *Sovremennuy orkestr*, [Modern orchestra], Moscow: «Music».
4. Usov Yu. A. (1989). *Ystoryya zarubezhnoho yspolnytel'stva na dukhovukh ynstrumentakh*. [History of foreign music for wind instruments]. Moscow: «Music».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МИХАЙЛИШИН **Олександр**
Володимирович – викладач кафедри
 музикознавства та інструментальної підготовки
 факультету дошкільної, початкової освіти та

мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Наукові інтереси: історія розвитку духових інструментів та виконавського мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MIKHAILISHIN Olexander Vladymyrovich – lecturer of the Department of musicology and instrumental training of the faculty of preschool, primary education and arts, Vinnytsia state pedagogical University named after M. Kotsyubinskiy.

Circle of research interests: history of wind instruments and performing art.

УДК 378. 134(78)

ЯРОШЕВСЬКА Лариса Віталіївна – викладач кафедри музичного мистецтва Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
e-mail: yarosh702@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДИРИГЕНСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стратегія розвитку мистецької освіти сьогодення пов'язана із внесенням інноваційних перетворень до її змісту й має ґрунтуватись на вирішенні завдань щодо якісної професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта, що потребує удосконалення мистецько-технологічних шляхів її реалізації. У системі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва дисципліни диригентсько-хорового циклу займають одне із провідних місць, оскільки визначається специфікою роботи фахівця, спрямованою на практичне вирішення завдань формування духовності підростаючого покоління засобами хорового співу.

Успішне вирішення завдань музично-естетичного та художньо-творчого розвитку дітей в загальноосвітній школі знаходиться в прямій та безпосередній залежності від рівня професійної майстерності, ерудиції, культури педагога-музиканта. В умовах будівництва нового суспільства проблема підготовки творчої, професійно-компетентної особистості вчителя, здатного до нових пошуків та відкриттів з позиції ефективного розвитку їх музичних здібностей, набуває особливої актуальності.

Будь-яка діяльність складна й багатогранна, оскільки вона висуває різні вимоги до психічних і фізичних сил людини. Якщо наявна система властивостей особистості відповідає цим вимогам, то людина здатна на високому рівні здійснювати свою діяльність. Так, у музично-педагогічній діяльності утворюється цілісна структура особистості вчителя музичного мистецтва, де музичні здібності стають необхідним і обов'язковим компонентом.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Коло питань ефективного розвитку здібностей багатогранно і різноманітно. Так само різноманітні й погляди психологів, педагогів та музикантів на їхнє вирішення.

Особливості природи здібностей, їхні психологічні та психофізіологічні властивості висвітлені у працях Б. Ананьєва, В. Бехтерева, Л. Виготського, Б. Ендью, Г. Костюка, Є. Назайкінського, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін. Дослідженню музичних здібностей присвячені праці Б. Алієва, О. Апраксіної, Л. Бочкарьова, Н. Ветлугіної, Д. Кабалевського, Є. Назайкінського, С. Науменко, В. Остроменського, В. Петрушина, Б. Теплова та ін. Щодо класифікації музичних здібностей, то суттєвим є дослідження Е. Віллема, який бере за основу засоби музичної виразності (мелодію, ритм, гармонію), називаючи їх елементами життя, що пробуджують фізичні, емоційні та інтелектуальні реакції людини на основі розумово-творчої діяльності (асоціації, уява, фантазія).

Вагомий внесок у вирішення проблеми структури музичності зробили вітчизняні вчені. Б. Теплов під музичністю розуміє сукупність здібностей, необхідних для здійснення успішної музично-творчої діяльності. Н. Ветлугіна до структури музичності вводить музично-естетичні та психомоторні здібності, необхідні для певних видів виконавчої діяльності. Автор вважає головними здібностями звуковисотний та ритмічний слух [4]. Український психолог С. Науменко до структури музичності віднесла музичний слух (мелодійний, гармонічний), чуття ритму, творчу уяву, чуття цілого, емоційність та звукообразність музичного сприймання. Взаємозв'язок всіх компонентів здібностей і утворює систему музичності [9].